

og sociale relation, er afhængige af ens evne til at skaffe kød. For samfundet repræsenterer kødets centrale rolle også et oprør mod det danske kolonisystem, der opleves som ufrit lønarbejde. Så på trods af samfundets udvikling, der betyder at de færreste lever af at fange, og at de der fanger gør det på andre måder, er kødet stadig omdrejningspunktet for Ittoqqortoormiit.

Forslag til videre læsning

Arke, Pia (2003) *Scoresbysundhistorier: fotografier, kolonisering og kortlægning* – med kartografiske afsnit af Stefan Jonsson. København: Borgens Forlag.

Hovelsrud-Broda, Grete K. (1999). "The Integrative Role of Seals in an East Greenlandic Hunting Village." *Arctic Anthropology* 36 (1/2).

Tejsner, Pelle (2014) "Quota disputes and subsistence whaling in Qeqertarsuaq, Greenland." *Polar Record* 50 (255).

Alle fotos er taget af forfatteren i forbindelse med hendes 4,5 måneder lange feltarbejde i Østgrønland, og er godkendt til brug af de portrætterede.

Om forfatteren

Nina H.S. Lund blev kandidat i antropolog fra Aarhus Universitet i sommeren 2017, med speciale i menneske-dyr forhold og ressourceforvaltning i Grønland. Feltstudiet blev udført med stipendier fra Oticon Fonden, North2North og De Fynske Banker. Efterfølgende har hun arbejdet som antropolog i en dansk kommune i forbindelse med byplanlægning og er på udgivelsestidspunktet på barsel.

Kødkraft

En historie om køddeling fra feltarbejde blandt hadza i Tanzania

Af Thea Skaanes

I kødet ligger de største tabuer i antropologien: man må ikke ligge med sit eget kød (incestforbud), og man må ikke spise sit eget kød (kannibalisme). Navnkundige tænkere i antropologien som Claude Lévi-Strauss og Marshall Sahlins anfører i deres analyser om tabuer, at der er god grund til, at disse opstod. Det kræver markante tiltag, hvis det at kigge indad, at lade sig nære af det, man allerede har, og det, der skabes indenfor gruppen, skal brydes. Tabuer er i den forbindelse nogle af de stærkeste tiltag, vi har. Incest- og kannibalismetabuerne tilskynder til og nødvendiggør udveksling. Vi er ikke nok i os selv, synes disse universelle tabuer at hviske eller banke ind i os. Du skal vende blikket udad, du skal konfrontere og konfronteres af det, der ikke er dig.

Det er det, denne artikel handler om: Med hadza, en gruppe jæger-samlere i Nordtanzania, som case, vil vi se på tabuer, deling af kød og det at møde sin "signifikante anden" for at dele sig selv. Vi lader ideen om incest ligge for nu, men holder fast i kannibalismen og i kødet. Artiklen vil handle om kød som jagtbytte, kød som spise, kød som genstand for deling (sharing), kød som relateret til tabuer og kød med sjæl. Og på en eller anden måde vil det handle om en gruppes aktive modværge mod kannibalisme, at kollektivet kan se sig selv i øjnene og en vedvarende kamp for samfundets fortsatte genskabelse.

Jagt – en ekspertise

Sesamu er hadza og jæger. Han dræber dyr. Jævnligt. Han ved, hvad det vil sige at tage et dyrs liv. Han er ligesom de andre gode jægere ekspert i ordets fulde forstand. Han kan spore kuduene, høre, se og lugte den og læse kuduernes sociale liv. I alle situationer ligger hans bue og pile klar i hånden – eller lige indenfor rækkevidde. Buen, som trækkes med stor kraft, kan sende en pil afsted med uhyggelig fart og præcision. Sesamu læser pilens forløb fra den forlod buen ud fra blodets mængde, farve, og form på pilens forskæft, der ligger tilbage i græsset. Blodet fortæller ham, hvor pilen ramte, hvor dybt den borede sig ind, om pilen traf et organ? Og pilens gift, en i særklas-

se potent plantegift, som han har kogt ind til en klistret sort masse, der virker på selv så store dyr som giraffer, er nu sammen med pilespiden ved at sløve dyret ned mod sit dødelige endeligt. For kudu'en, ja, den er på vej til at dø. Den undergår allerede en forandring fra et væsen til noget, man kan spise, netop kød.

Når vi nu skal undersøge hadzaernes forhold til kød, så lad os se sprogligt på det, de kalder kød, nemlig *manako*. Hadzaernes sprog afspejler deres særlige opmærksomhed for dyr. I 'Linguistic Aspects of Hadza Interactions with Animals' skrev Roger Blench i 2013 om benævnelser for dyr, som hadza anvender, hvor han trak på data fra lingvisterne Bonny Sands og Kirk Miller. Heri fortæller han, at hadzaer anvender navne, der angiver dyrets køn, men også ganske forskellige benævnelser for, om dyret er en ensom ældre han eller en ud af en flok af unge dyr, om konteksten for at benævne dyret er efter nattens frembrud, om det er en undgåelsesterm eller om jægeren hylder byttet gennem hyldestnavne. Specialiseringen er imponerende, og en stor udfordring for lingvister. Som en fællesbetegnelse kaldes dyr *kalimo*, og det døde dyr *manako*. *Manako* betyder kød, altså et dyr, der anses ud fra det perspektiv, at det er kød og har en spiselig kvalitet, så det er kødet (*manako*) vi skal se mere på her.

Hvem er hadzaerne? En kort introduktion

Inden vi går videre, lad os først kaste et blik på, hvor vi befinder os. Vi er i det nordlige Tanzania, lige syd for Olduvai Gorge og de store nationalparker Serengeti og Ngorongoro krateret. Området er kuperet med bjergkammer, dale, sumpområder, og vi bevæger os i buskstepperne syd og øst for den let basiske sø, Lake Eyasi, for foden af bjergkæden Kideru Mountains. Søen og hele området forandres radikalt efter regn- og tørtid. Hvor tørtidens hede og salt-/sandkorn, der reflekterer varme og lys, er kombineret med varme vinde, der trækker den sidste fugt med sig og lægger tørt støv alle vegne, så fører de omkringliggende bjerge regntidens kraftige regnskyl ned i brusende floder, der oversvømmer store dele af dalen. Området er perifært på alle måder, og den vilde flora og fauna er en dominerende præmis for livet. Staten har dømt området uegnet for menneskelig beboelse, ikke mindst fordi området er inficeret med tse-tse fluer, der er kendte som bærere af sovesyge. Andre problematiske samboere i området er giftslanger og de store katte-dyr som løver og leoparder. Nu vi taler om kød, så kan den sidste kategori få en farlig smag for menneskekød, hvis de først har smagt det, siger folk. Der er ingen strøm, vand, kloakering, og der er kun sparsomme jordveje, der overlades til de få brugere at vedligeholde. Området har i århundreder været bosted for jæger-samlergruppen hadza og datooga, som er kvægnomader, men på grund af mangel på land finder man i dag flere og flere kvæghyrdende og jorddyrkende iraqw og isansu. Ifølge antropolog Brian Wood,

En kvinde med sin søn på skødet rister de nyopgravede rødder i bålet. Foto: Thea Skaanes.

som udførte en folketælling i foråret 2012, findes der ikke så mange hadzaer i verden, men dog synes tallet at være forholdsvist stabilt. Inden fintællingen fandt han frem til det enigmatiske tal 1234. Vi har at gøre med småskala, nomadiske jæger-samlere, der praktiserer et såkaldt umiddelbart-udbytte system (immediate-return system). De er blandt de fem mest egalitære samfund i verden. De praktiserer kræve-deling (demand-sharing) og, som vi vil se mere på i resten af artiklen, den ligelige køddeling, som så mange forskere har forsøgt at få hoved og hale på i forskellige jæger-samler samfund.

Den ligelige køddeling er en praksis, man finder blandt mange jæger-samlere. Mange forskere har undret sig: Deler man virkelig kødet helt lige? Og hvilken motivation ligger der bag? Det forholder sig sådan, at Sesamu, den jæger, som har lagt indsatsen i jagten, som har svedt under den timelange jagt, og dygtigt kommet tættere og tættere på byttet, indtil klimaks, hvor hans pil ramte kudu'en, ikke får mere eller bedre stykker kød end resten af lejren. For kødet bliver fordelt ligeligt i hele lejren. Men hvorfor det? Betyder det, at kød er hverdagsagtigt og uden prestige, siden man så velvilligt giver det fra sig? Hvilken værdi har kød?

Klippen er et yndet sted at sidde for at få overblik over dyrenes vandring ned i dalen.
Foto: Thea Skaanes.

Kød er eftertragtet, efterspurgt, en fejring værd, og det giver anledning til børnenes glædessang, hvor de synger “Manako, manako, manako” mens det bæres til lejren. Det er det håndgribelige udkomme af en jægers gode arbejde. Mathias Guenther angiver, at mellem en tredjedel og en femtedel af kosten er kød, resten er plantebaseret. Så kød er “something of a special treat”. Han skriver videre om kødets status blandt san, men det er lige så rammende for hadza:

“Folk ønsker og begærer kød. Jægere, som det lykkes at komme hjem med store stykker kød slængt over skulderen, vil blive mødt med ..., at folk kommer farende, og til sang, glædesråb, og dansende børn og kvinder. Glæden er endnu større, hvis dyret er fedt, eftersom at buskmænd kulturelt forstår dyrs fedt på en måde, som gør det symbolsk beslægtet med honning og sex. Dyr er ikke kun føde for maven, sindet ... næres også af dyr. Faktisk kan man sige ... at dyr sandsynligvis er buskmændenes primære ‘food for thought’, og – på det æstetiske, symbolske og rituelle plan – så er de buskmændenes “signifikante anden” med tæt mystisk forbindelse til det guddommelige, til helende kraft, genskabelse, og sex”
(Guenther 1999: 148, min oversættelse)

Det her er den mest rammende beskrivelse af køds status i et jæger-samler samfund som hadzaernes. Det er højt værdsat og besunget, samtidig med at det er nært, en integreret del af livet og hverdagsagtigt – lidt ligesom sex, som Guenther også nævner. Kød bærer betydninger både fra det mondæne og det ekstraordinære, det er både noget særligt og ritualiseret samtidig med at det er en normal og forventet del af kosten. Det har både nogle synlige sider, som det kropsmateriale, det er, men det rummer også nogle kraftfulde og symbolske sider, som løfter dyr op til at være “den signifikante anden”, altså den mest betydende sociale medspiller bortset fra andre hadzaer.

To mænd efterser deres bue og pile.
Foto: Thea Skaanes.

Hadzaernes bue kræver styrke at trække. Alligevel rammer de meget præcist, når pilen sendes afsted. Foto: Daniel Byers.

Deling af kød

Med det in mente, er det klart, at Thomas Widlok i 2013 spurgte, “hvorfors deler folk noget af [så høj] værdi – selv uden at forvente at få noget igen?”. Teoriene om deling af kød i jæger-samlersamfund har været mangeartede. Her gengives en håndfuld af budene: der anføres hypoteser for, at jægeren faktisk får noget igen, bare inden for en anden sfære (status, sex, ekstra hårdtarbejdende kvinder, etc.), hvilket gør, at man har overset den udveksling, der reelt foregår, og forvekslet det med deling (sharing). Der er også argumenter for, at køddeling er et bevis for primitiv kommunisme, såvel som betragtninger om, at man jo kun deler, når der er nok af det, så værdien af kødet lige i situationen er lig nul. Endelig finder vi i evolutionsforskningen udtryk for, at køddeling er en logisk gruppe-overlevelsesmekanisme, og sådan bliver budene ved. Der kan være meget sandhed at hente i disse bud, men jeg mener også, vi kommer med en forklaring ved at se på Mathias Guenthers kød-beskrivelse ovenfor.

Kød er nemlig helt hverdagsagtigt, pragmatisk og ordinært, og den opfattelse ledte James Woodburn til i 1982 at skrive således om jagten på kød:

“[hadzaerne] er konstant engagerede i død, i døden for det vildt, de jager. Døden er for dem en livsstil. At nedlægge dyr er et reelt fokus for mænd i dagligdagen”. Men kødet har også en anden side: det er stærkt ritualiseret, det er omfattet af stringente regler, og det er helt i sin essens ekstraordinært. I hadzaernes tilfælde er denne opdeling indlejret i forskellige udskæringer på dyret. Nogle kødudskæringer er således egnede til den egalitære uddeling i lejrens universelle fællesskab, mens andre dele slet ikke er det. Gennem mit feltarbejde blev denne forskel tydelig. Disse sidstnævnte udskæringer er ekstremt kraftfulde, og er forbundet til helende guddommelige kræfter og genskabelse, som Guenther skriver. Det kød kaldes *epeme*, og det er der, vi finder de højpotente kødstykker, der kan trække selv de stærkeste mænd med i døden, hvis de ikke passer på.

En Thomson-gazelle parteres kort efter at den er blevet nedlagt. Foto: Thea Skaanes.

Dermed fremstår en ny idémæssig skelnen, som indlejret i kødet, og som kan være med til at forklare, hvad der sker, når Sesamu nu står og betragter den døde kudu, hans giftpil har ramt. Han har hentet både kvinder og mænd fra lejren hen til det døde dyr. Dyret skal skæres op og deles i de to kategorier, *epeme* og skal vi kalde det “blot-kød”, inden de store stykker “blot-kød” transporteres tilbage til lejren. Denne deling – forstået her som partering – af kødet er helt central for min pointe om køddeling blandt hadza.

Kategorier af kød

Lad os lige kaste et blik tilbage til de beskrivelser af hadza, som gjorde dem så kendte i litteraturen. I sin Malinowski-forelæsning i 1980 fremførte James Woodburn, hvordan hadzaernes samfund er blandt de fem mest egalitære samfund, vi har i verden. De fem samfund står ved egalitetsmålstrængen med et mulehårs bredde imellem sig, og den egalitære organisationsform næres af og genskabes til stadighed gennem udlignende mekanismer. Det drejer sig om retten til at flytte sig, fraværet af arveafhængighed, alles lige adgang til ressourcer koblet med stærke konventioner mod at akkumulere velstand, alles (mænds) principielle adgang til dræbende våben, ingen arbejdspecialisering bortset fra den, der gælder mellem kønnene, samt en lige stærk stemme i beslutninger, hvad enten man er mand, kvinde, ung eller gammel, for blot at nævne nogle af de mekanismer, der anføres. Så vi har med et ultra-egalitært samfund at gøre. Og dog, hvis vi følger kødet fra *Sesamus kudu*, udspiller der sig en helt anden dybt eksklusiv proces.

EPEME-KØD	'BLOT'-KØD
STRATIFIKATION	EGALITARITET
ESOTERISK EKSKLUSIVITET	FÆLLESANLIGGENDE
CENTRALISERING	DECENTRALISERING
DIFFERENTIERING	HOMOGENITET
PARTIKULARISME	UNIVERSALISME

De forskellige kødudskæringer bærer komplementære konnotationer og fordelingsystemer.

Mens kvinderne bærer blot-kødet hjem til lejren for at dele det ligeligt imellem sig og tilberede det ved de små ildsteder ved hytterne – for igen at dele det ligeligt, når maden stilles klar – så bæres *epeme*-kødet væk fra lejren. Forholdene omkring *epeme*-kødet er helt anderledes præget af hemmelighed, fare, og baseret på formel adskillelse (se figur).

Helt kort, kan det siges, at der er en særlig kategori af initierede mænd, der hedder *epeme* – ligesom kødet. Der er hemmelig viden, kun de kender til, og særlige ritualer, kun de må indgå i. Og når et større dyr nedlægges, som nu med *Sesamus kudu*, så følger der en forpligtelse med for *epeme* mændene. Under parteringen skal de sikre sig *epeme* kødet fra dyret og tage det med sig. De skal spise det langt væk fra lejren i skjul for andres blikke, og de skal spise det sammen i fællesskab, altså *epeme* mændene alene. Ingen må se dem, mens de gør det. Selv hvis en person uforvarende kommer slentrende gennem bushen og ser det, så sanktioneres det med de hårdeste følger, mennesker kan straffe med. Liv og død er på spil.

Forfatteren på feltarbejde. Foto: Petro Hasani.

Hvad er det, der gør det så farligt? Og har de to parteringer af kødet noget med hinanden at gøre? Svaret handler om kraft, om at undgå kannibalisme, og at sikre samfundets genskabelse.

Kød er gæld

For at komme med mit argument om køddeling, skal vi tilbage til Guenther's pointe, om at dyrene er "den signifikante anden". Dyr har en kraft i sig, der altså er indlejret i deres kød, og det at slå dette dyr ihjel kan give anledning til gengældelse fra den parallelverden, en samtidig dimension, kaldet Den Første Skabelse (for eksempel af Keeney og Keeney i deres artikel 'Re-entry into First Creation' fra 2013). I Den Første Skabelse var – og er – dyr og mennesker ikke adskilte væsener, deres form er flydende, og mennesker bliver til dyr og dyr til mennesker. Der var – og er stadig – ånder og kræfter, der manifesterer sig og materielt opløses igen. Historier fra Den Første Skabelse fortælles igen og igen, og de handler om kærlighed, skinsyge, konkurrence, uheld, held, skabelse og destruktion og er præget af formmæssig og artsmæssig fleksibilitet og spring fra guders skaberkraft til husholdningsdiskussioner i en og samme sætning. En lignende parallel-verdensforståelse finder man i aboriginernes drømmetid, og ligesom hos dem, er adskillelsen for hadzaerne mellem Den Første Skabelse og vores historiske tid perforerbar. En af de situationer, der kan prikke hul mellem de to dimensioner, er netop, når et dyr dræbes. Historierne om nidkære hævn togter over drabet på en kær er mange, og det er den situation, jægeren står i, når dyret er nedlagt. Porten er åbnet. Kræfterne er sat løs.

Ofte går mænd på jagt i flere dage eller uger uden mere udstyr end dette.
Foto: Thea Skaanes.

Dette forhold støttes op af jægerens reaktion på at have nedlagt et dyr. Hvis man tager jægerens bedrift i betragtning som den, der skaffer det værdifulde kød, hvorfor er det så, at han optræder beskedent og så bogstaveligt placerer sig i den absolutte periferi fremfor at bruse ind i lejren og råbe sin triumf ud? Sahlins sagde i 1972 om denne pudsige afsigelse af ære og ejendom, at for jægeren er hans rigdom en byrde. Woodburn og Barnard nævnte i 1988, at for jægere i jæger-samler samfund, er det forventet, at de vender ryggen til deres egen succes. Succesfulde jægere vælger sågar at afstå fra jagt et stykke tid. Woodburn fulgte i 2005 op med at angive, at der blandt hadza hersker et implicit hverdagssyn på ejendom som tyveri. Hvis kød ikke kun er værdi,

men tværtimod er gæld (forstået som Sahlins begreb om 'negativ reciprocitet', hvor den anden part fratages værdi, som i tyveri, snyd, og uretmæssige tildragelse af værdi eksempelvis gennem vold) kan det forklare, hvorfor jægeren nedtoner sin bedrift og gemmer sig i mængden. Åndeligt set er hans bedrift ikke mulig at sløre. Dyret (som i parallelverden Den Første Skabelse har været lige så meget menneske som dyr) er og bliver dødt. Men dyrets elskede og familie i parallelverden, og den gengældelse, de sørgende søger, kan måske afværges, hvis de ikke kan lokalisere forureteren. Kvinder og børn er kategorisk ikke-jægere jf. arbejdsdeling baseret på køn, og drenge, der dræber et større dyr, bliver klar til initiering til *epeme* netop gennem sådan

et drab. Kvinderne og børnenes rolle er ofte at bære kødet hjem, og dermed associerer de sig synligt med det døde dyr. Det, der redder dem fra gengældelsesaktioner, er kategoriseringen som ikke-jægere.

Kødet, mener jeg, er derfor udover at være værdifuldt og eftertragtet ladet med uretmæssigt at være taget fra nogen. Hermed har vi også en forklaringsmodel for den ligelige deling af kød. Det kød, der fordeles i lejren, er tynget af gæld. Så selve værdien af kødet, i en åndelig forstand, er i minus. Den ligelige fordeling af kødet giver derfor også mening, for ingen ønsker at påtage sig mere gæld end den næste, men alle må tage sin del.

Sikring af samfundets genskabelse

Nu har vi set på kød som jagtbytte, kød som spise, kød som genstand for deling (sharing) og kød med sjæl. Men hvordan relaterer det sig til aktiv modværg mod kannibalisme-tabuet, det at møde “sin signifikante anden”, dele sig selv og samfundets fortsatte genskabelse? *Epeme* mændene, der spiser *epeme* kødet langt fra lejren, spiser altså den kraftfulde del af dyret. Det kræver ritualer, som beskyttende foranstaltninger, og hvis foranstaltningerne ikke overholdes, risikerer de, at kødet, de lige har spist, bliver deres endeligt. De spiser det kød, der rummer væsenets kraft, som i Den Første Skabelse har forbundet sig med andre væsener, i kærlighed, familie- og samfundsliv, og bølget umærkeligt fra en menneskelig form til en dyreform og tilbage.

Epeme-mændene påtager sig at spise det åndelige kød fra et dyr, der i den samtidige dimension, Den Første Skabelse, er lige så meget menneske, som det er dyr. De ved, at det er deres handling, der har udløst kraftfulde væseners raseri og hævntrøst. Derfor skal dette ritual udføres kollektivt af alle *epeme* og uden at blive set. De sikrer sig gennem ritualer mod kannibalismens kvalmende selvlede (og følgende aversion mod at spise kød) og mod kødets destruktive kraft. Ved at kødet blev parteret, da dyret blev fundet skudt, sikrer de således samfundet mod den risiko for hævn, der er forbundet med det åndelige kød, men også mod at blive et samfund, der er råt, umenneskeligt og kannibalistisk.

Vi er her helt inde ved de store tabuer, og ved frygten for at spise et andet menneske, nemlig ved frygten for kannibalisme. Det, der sker i begge kontekster, altså både i lejren og i det hemmelige skjul, er, at man deler sig. Man indoptager en andethed i sig, både som person og som samfund, når *epeme*-kødet spises eller gælden fordeles. I det hemmelige skjul spiser de “den signifikante andens” kraftfulde kød, og de næres af den dybe kraft, kødet har, mens de i lejren indoptager gælden for dåden. Det, disse mænd gør, er, at de spiser kødet med alt dets åndelige kraft, og hvad det indebærer af fare, for på den måde at sikre, at den egalitære, ligelige fordeling hjemme i lejren kan foregå. Den ene forudsætter den anden. Herved reproduceres samfun-

det – både materielt (gennem føde), men lige så vigtigt gennem køddelingspraksis, hvor samfundets mentale helse bevares.

Det er vigtigt at have kategorier på plads. Det er vigtigt at vide, hvilket kød, der er det ene, og hvilket der er det andet, ligesom den kønslige arbejdsdeling mellem mænd og kvinder nødvendiggør samarbejdet med den anden part netop på basis af et komplementært system. Uden kategorierne er der ingen “signifikant anden” at indoptage, og dermed heller ingen måde at dele sig, for både sin egen og samfundets ve og vel. Tabuerne er stærke sociale instanser, og dette tabu siger en hel del om samfundet. For samtidig med at det siger, at du spiser din “signifikante anden”, så er der en hvisken, der siger, at du spiser dig selv, hvis du ikke passer på.

Forslag til videre læsning

Mathias Guenther. 1999. *Tricksters and Trancers: Bushman Religion and Society*. Indiana University Press.

Thea Skaanes. 2017. Sounds in the Night: Ritual bells, therianthropes and eland relations among the Hadza. In: Power, C., Finengan, M. & Callan, H. (eds.) *Human Origins: Contributions from Social Anthropology*. Berghahn.

James Woodburn. 1982. Egalitarian Societies, *Man*, N.S., Vol. 17, Nr. 3, (Sep., 1982), s. 431-451.

Om forfatteren

Thea Skaanes, født 1975, cand.mag 2004, ph.d. 2018. Museumsinspektør på Moesgaard Museum siden 2008, med særligt ansvar for de etnografiske UNESCO Samlinger. Hendes ph.d.-arbejde, der blev støttet af Forsknings- og innovationsfonden, AUFF og kulturstyrelsen, omhandler kraftgenstande, kosmologi, ritualer, menneske-dyr relationer, og køddeling blandt Hadza-nomader i Tanzania. Bidrag til bogen *Human Origins* (2017) og det internationale tidsskrift *Hunter Gatherer Research* (2015).